

Faiq Ələkbərli

*AMEA Fəlsəfə
Institutunun
aparıcı elmi işçisi,
dosent, fəlsəfə üzrə
fəlsəfə doktoru*

III Yazı

Bütöv Azərbaycan dövlətinin qurulmasını isə Əbülfəz Elçibəy üç strateji mərhələyə (hazırlıq, müstəqillik, bütövləşmə) ayırmışdı. Elçibəyə görə bu üç strateji mərhələlər: hazırlıq, yeni millətləşmə, Güney Azərbaycanın müstəqillik mərhələsi, yeni dövlətləşmə və bütövləşmə, yeni iki Azərbaycanın birləşməsindən ibarət olmalıdır. Həmin mərhələlər daha geniş şəkildə isə aşağıdakı kimi izah olunmuşdur:

1. Hazırlıq mərhələsi (millətləşmə). Bu strateji mərhələdə ilk öncə türk milli kimlik şüuru güclənib dərinləşməli, beynlərdə oturmaq, kütləviləşməlidir.

Bu mərhələdə həmçinin üç sütunlu milli təşkilatlanma - Quzey, Güney Azərbaycan və xaricdə yaşayan Azərbaycan türkləri - sistemi qurulub başa çatmalı, intensiv və səmərəli fəaliyyət göstərməli, milli güc bir araya gətirilərkən eyni hədəfə doğru yönəldilməlidir. Azərbaycanın ərazi və milli bütövlük problemi qlobal siyasətin gündəliyinə çıxarılmalı və beynəlxalq dəstək qazanılmalıdır.

Azərbaycanın Quzeyində dövlət müstəqilliyi daha da möhkəmlənməli, Milli Dövlət quruculuğu və demokratikləşmə dərinləşməli, siyasi, iqtisadi, hərbi, sosial, mədəni və elmi-texniki sahələrdə irəliləyiş olmalı, əhəlinin həyat səviyyəsi yüksəlməli, Azərbaycan Respublikasının beynəlxalq əlaqələri genişlənməli, strateji tərəfdaşlarımızla iş birliyi güclənməlidir.

2. Güney Azərbaycanın müstəqillik mərhələsi (dövlətləşmə). Biz Güneydə gedən prosesləri nəzərə alaraq bu mərhələyə daha böyük önəm veririk. Bu strateji mərhələdə milli azadlıq hərəkatı başlayıb Güney Azərbaycanda istiqbalıyyət qazanılmalı və Müstəqil Dövlət qurulmalıdır.

Quzey Azərbaycan Respublikası bu milli-azadlıq hərəkatını tam dəstəkləməli, qurulacaq Müstəqil Dövlətə hər tərəfli müdafiə etməli və onun beynəlxalq aləmdə tanınmasına çalışmalıdır.

3. Bütövləşmə mərhələsi. Bu strateji mərhələdə əlli və ya altmış milyonluq Azərbaycan xalqının Ümumxalq referendumu müsbət rəy bildirdikdən sonra iki Azərbaycan Dövlətinin parlamentlərinin birləşmiş, komissiyası yaradılmalı və Azərbaycanın bütövləşib vahid dövlətə çevrilmə mexanizmi hazırlanaraq həyata keçirilməlidir.

Bütün bunları gerçəkləşdirmək üçün tarixi səhvlərimizi saf-cürük etməli, görəcəyimiz işləri düzgün müəyyən etməli, bütün başlıca görüşlərimizi uyğunlaşdırmalı, başlıca prinsiplərimizi ortaya qoymalı, xalqımızı hazırlayaq mər-

hələ- mərhələ tələmədən və gecikmədən hədəfə doğru irəliləməliyik.

Bütün hallarda Elçibəy inanırdı ki, indiki "İran" gec-tez Təbrizin bir yumruğu ilə dağılacaq, Azərbaycanın güneyi müstəqil olduqdan sonra Azərbaycan Birləşmiş Respublikası, ya da Azərbaycan Federal Respublikası yaranacaqdır.

1998-2003-cü illərdə BAB Sədrinin İdeoloji işlər üzrə müavini, sonra isə BAB Mərkəzi Şurasının sədri vəzifələrini tutmuş Arif Rəhimoğlu hesab edirdi ki, bununla da müəllifi Elçibəy olan Bütöv Azərbaycan ideyasının yaxın – orta – uzaq vədəli strateji hədəfləri aydınlaşmış, nəzəri-ideoloji hazırlığın ana xətləri dəqiqləşdirilmiş və Quzey Azərbaycanda, Güney Azərbaycanda, soydaşlarımızın yaşadığı xarici ölkələrdə görülməli işlər müəyyənləşdirilmişdir.4 A.Rəhimoğluna görə, 40 milyondan artıq sayı olan xalqımız içərisində eyni bir milli kimlik şüuru-

zər və taleyi ilə razılış bəxtinə boyun əyər. Lakin toplumu bu qəflət yuxusundan ayılmağa yönəlmiş ayrı-ayrı şəxslərin və qrupların fəaliyyəti uyğun şərait yetişincə kütləviləşir və toplumun qurtuluş yolu olan millətləşmə sürəci (prosesi) başlayar.

Ə.Elçibəy tərəfindən formalaşdırılan "Millətləşmə, Dövlətləşmə, Bütövləşmə", ya da "Bütövləşmə, Millətləşmə, Dövlətləşmə!" devizlərində bir qədər fərqliyə baxmayaraq, əslində hər ikisinin öz mahiyyətinə doğru olduğunu yazan A.Rəhimoğluna görə, "bütövləşmə" anlayışı birinci anlamda siyasi-fiziki birliyi, ikinci anlamda isə fikirdə, şüurda bütövlüyü (milli bir-

gerçəkləşməsi yolunda yeni təşkilatların yaranmasını zərurəti ortaya çıxırdı. Bu hədəfi, müqəddəs Bütöv Azərbaycan ideyası yolunu tutmuş qurumlardan biri kimi Bütöv Azərbaycan Ocaqları (BAO) 2011-ci ilin noyabrında "Rəsulzadə-Elçibəy Ocağı"nın bazasında ictimai təşkilat kimi təsis olunmuşdu.9 "Rəsulzadə-Elçibəy Ocağı" 2000-ci ilin axırlarında millətçi Azərbaycan gəncləri tərəfindən yaradılmış və milli ideyaların, o cümlədən Azərbaycanın bütövlüyü ideyasının təbliği ilə məşğul olan dərnek xarakterli təşkilat olmuşdur. Təşkilatın ilkin Təşəbbüs Qrupu 2011-ci ilin noyabrın 19-da əvvəlcə özünü "Böyük Azərbaycan Ocaqları" kimi

lələri üzrə müavin Dilavər Əzimli, Türk dünyasıyla əlaqələr üzrə müavin Faiq Ələkbərli, siyasi məsələlər üzrə müavin Alı Balayev, təşkilat məsələlər üzrə müavin Araz Şamil təyin olunmuşdur.

31 yanvar 2021-ci il tarixində BAO-nun İkinci Qurultayı (Qurultay səlahiyyətli Ümumi Yığıncaq) keçirilmişdir. 2-ci Qurultayda da BAO başqanı olaraq Zahir Əlisoy seçilmiş, yeni rəhbərlik və Mərkəzi Şura formalaşmışdır. Yeni rəhbərlikdə başda Z.Əlisoy olmaqla, eyni zamanda Faiq Ələkbərli, Zəkulla Bayramlı, Elvin Abdulla, Babək Türkoğlu, Eldəniz Şamli, Seymur Mürsəl, Samir Xancan, Alı Balayev və başqaları yer almışlar.

Bu yazı 2011-ci ilin noyabrın 19-da qurulmuş Bütöv Azərbaycan Ocaqlarının (BAO) on illik yubileyinə ərməğan olunur

Çağdaş dövrdə Bütöv Azərbaycan ideyası və Bütöv Azərbaycan Ocaqları

nun biçimləndirilməsi və Bütöv Azərbaycan ideyasının bu şüurun predmetinə çevrilməsi Bütöv Azərbaycan strategiyasının bel sütününü – təməlini təşkil edir. Ona görə bilərək, yaxud bilməyərək bu təməlin inkarı əslində Bütöv Azərbaycan ideyasının inkarı deməkdir. O, yazırdı: "Milli kimlik şüuru təqdim olunan səviyyədə bəsit bir anlayış deyil. Bu şüurun mövcudluğu üçün 40 milyondan artıq sayı olan xalqımız içərisində: 1. eyni bir dil şüurunun; 2. eyni bir tarix şüurunun; 3. eyni bir mədəniyyət şüurunun; 4. eyni bir Vətən şüurunun; 5. eyni bir siyasi məkurə şüurunun; 6. eyni bir demoqrafik Vətən şüurunun; 7. eyni bir iqtisadi şüurunun və s. varlığı gərəkdir. Milli kimlik şüurununuzun bu tərkib hissələrindən hər birinin ümum xalqımız içərisində formalaşması və Bütöv Azərbaycan ideyasının onların predmetinə çevrilməsi gərgin fəaliyyət tələb edən ağır bir surəddir. Lakin tək qurtuluş və bütövlük yolumuz da məhz budur. Çünki milli kimlik şüuru milli gücün təməlini təşkil edir və milli gücün səviyyəsi birbaşa milli kimlik şüurunun səviyyəsindən asılıdır".

A.Rəhimoğluna görə, Bütöv Azərbaycan ideyasının gerçəkləşməsi üçün, milli kimlik şüurunun biçimlənməsi və buradakı millətləşmə prosesində ədəbi dil anlayışı mühüm yer tutur. Onun fikrincə, burada ilk növbədə vahid xalqın danışıq dilinin inkişafı, vahid əlifba sorununun həlli vacibdir. 6 Milli dil məsələsindən sonra, Vətən anlayışının üzərində dayanan Rəhimoğlu hesab edir ki, toplumun millətə çevrilməsi üçün onun bəlli bir coğrafi hüdüd (Vətən) daxilində yaşaması, yaxud kütləvi olaraq buna can atması əsas şərtlərdən biridir: "Millətləşmiş toplum gec-tez milli dövlətini quraraq öz etno-coğrafi hüdüdlərini siyasi hüdüdlərə çevrir və ya bu yöndə daim mübarizə aparır. Millətləşməmiş toplum isə nəinki öz milli dövlətini qurmağa laqeyd yanaşır, hətta öz etno-coğrafi hüdüdlərinin başqa etnosun əlində olmasına belə dö-

lik ifadə edir. O, yazırdı: "Göründüyü kimi, a) variantında devizin məntiqi ağırlığı millətləşmə anlayışı üzərinə, b) variantında isə devizin məntiqi ağırlığı məsələlərə "bütövlük özlündən yanaşma" şərti üzərinə düşür. Birincidə necəliyi bəlihlənməyən millətləşmə başlanğıcı-

elan etmişdir. Ancaq Təşəbbüs Qrupunun 5 iyun 2012-ci il toplanışında təşkilatın "Bütöv Azərbaycan Ocaqları" adlandırılması qərarına gəlinmişdir.

Eyni zamanda 2012-ci ilin noyabrında BAO-nun 11 nəfərlik İdarə Heyəti yaradılmış və Zahir Əli-

Qeyd edək ki, BAO-nun qarşısına qoyduğu millətləşmə, bütövləşmə və dövlətləşmə prinsiplərinin həyata keçirilməsində Aydın Mədətoğlu, Mehriban Vəzir, Firudin Ağasıoğlu, Eldəniz Şamli, Zəkulla Bayramlı, Fəzail İsmayıl Böyükkəşi, Şahlar Hacıyev və başqa ziyalılarımız yaxından iştirak etməkdədirlər.

Yeri gəlmişkən, 2021-ci ilin martında tanınmış ziyalımız, tarixçi alim Dilavər Əzimlinin koronavirus epidemiyasında dünyasını dəyişməsi Bütöv Azərbaycan xalqı, xüsusilə də BAO üçün ağır bir itki oldu. Onun əziz xatirəsi Bütöv Azərbaycançılığın qəlbində əbədi yaşayacaqdır!

Tanınmış ziyalılarımızla yanaşı BAO-nun tutduğu yolun gerçəkləşməsi yönündə bütöv azərbaycançılar sırasında Şirvani Ədilli, Rizvan Hüseyinov, Aqil Camal, Natiq Ulubəy, Təbriz Musayev, Faiq Quliyev, Hakim Sadıqlı, Rüfət Muradlı, Ceyhan Quliyev, Mailə Bayramlı, Fərxan Əmrəli, Azər Ağakışiyev, Şahin Bəkirli, Oqtay Daşoğuz, Zəkə Sahib, Mehman Əhmədli, Oğuz Rza Sadıkoğlu, Xəqani Salmanov, Saday Quliyev, Elnur Həsənli, Anar Kitay, Gündüz Rzayev, Asim Əsədov, Müşfiq Çələbi, Şahmar Abdullayev və başqalarının da adlarını qürurla yaza bilərik.

Bütöv Azərbaycan Ocaqlarının (BAO) nizamnaməsində Azərbaycan türklərinin öz tarixi torpaqlarında milli, hüquqi, demokratik və dünyəvi dövlətinin qurulması təşkilatın məqsədi kimi qəbul olunmuş və təşkilatın bu yolda əsas əngəl olan fars şovinizminə qarşı mübarizə apardığı qeyd edilmişdir. Bu istiqamətdə BAO təxminən var olduğu 10 il müddətində (2011-2021) bir çox mühüm işlər görmüş, 230-dan çox tədbirlər-konfranslar, aksiyalar təşkil etmiş, 190-dan çox rəsmi sənəd qəbul etmiş, qərarverici orqanların 185-dən çox rəsmi toplantısı keçirilmişdir və bu yöndəki işlərini hazırda da davam etdirməkdədir.

na söykənir ki, sonda dövlət qurulsun və birləşsin, ikincidə isə bütövləşmə ("bütövlük özlündən yanaşma") başlanğıcı əsas götürülür ki, sonda millətləşmə də, dövlətləşmə də bu bütövlük özlü üzərində yüksələ bilsin".

Qeyd edək ki, Əbülfəz Elçibəyin vəfatından (2000) bir müddət keçdikdən sonra BAB-in fəaliyyəti nisbətən zəifləsə də, son illərdə aktivləşməyə başlamışdı. Hazırda BAB-in Rəyasət Heyətinin sədri Aqil Səmədbəyli təşkilatın öz nüfuzunu və fəaliyyətini bərpa etməsi yolunda çalışmaqdadır.

2000-ci illərin sonlarında doğru BAB-in fəaliyyətinin zəifləməsi, ya da tamamilə dayandırılması fonunda Bütöv Azərbaycan ideyasının

soy təşkilatın başqanı seçilmişdir. Daha sonrakı illərdə BAO-nun gənclik qolu (2013), Dil və Tarix Qurumu (2014), Mərkəzi Şurası (2014), BAO TV (2014), BAO-nun Türkiyə təmsilçiliyi (2015) yaradılmışdır.

BAO-nun ilk təsis konfransı 2014-cü ilin mayında gerçəkləşmiş, 19 noyabr 2016-cı ildə isə Birinci Qurultayı (Qurultay səlahiyyətli Ümumi Yığıncaq) keçirilmişdir. İlk Qurultayda keçirilən səsvermələr nəticəsində BAO-nun başqanı yenidən Zahir Əlisoy, Mərkəzi Şuranın sədri Paşa Həsənli, Mərkəzi Nəzarət Təftiş Komissiyasının sədri Yusif Baba seçilmişdir. BAO başqanının təyinatları əsasında ideologiya məsə-